

PROBLEME ALE CONSERVĂRII MANUSCRISELOR ȘI TIPĂRITURILOR LA MUZEUL DE ISTORIE AL R. S. ROMÂNIA

de **AUREL PANDELE-BARBU**

Una dintre problemele fundamentale pe care le ridică existența unui muzeu o constituie conservarea integrității fizice a obiectelor din patrimoniul muzeal, în sensul înlăturării oricărui pericol care ar afecta forma sau structura presei în cauză

Precum se știe, obiectul de muzeu are de obicei o structură fizico-chimică complexă și este supus, în timp, unui proces de „îmbătrânire naturală“, adică suferă modificări de structură și de formă care, nesesizate la timp și neremediate, duc în cele din urmă la deteriorare gravă sau chiar la distrugere. Uneori intervin și factori care accelerează acest proces și intervențiile se impun și mai acut. Accidentele de acest fel pot surveni prin modificarea unuia sau, simultan, a mai multor factori de mediu sau, pur și simplu, prin accidente determinate de mînuire sau expunere neadecvată.

O categorie de obiecte, valoroase ca mărturii istorice sau realizare artistică, care se înscriu de la început în rîndul celor perisabile, o constituie manuscrisele și tipăriturile. Avînd ca suport de scris materii de natură organică vegetală pe bază de celuloză (hîrtie) sau animală (pergament, piele, mătase) și o rezistență foarte scăzută la solicitările mediului ambiant, ele pot fi afectate prin condiții de mediu neadecvat, prin acțiunea agenților biologici, prin mînuire sau chiar restaurare greșită.

Alături de materialele suport, menționăm și pigmenții de culoare, sigiliile, coperțile din pînză sau piele, adezivii utilizați în legăturile de carte etc. Toate acestea au o structură sensibilă și reacționează mult mai ușor decît alte categorii de obiecte la solicitările de mediu, mai ales în regim de expunere. Cercetători avizații și cunoscători ai comportării obiectelor din categoria menționată în mediul expozițional și-au pus întrebarea dacă ele pot fi expuse, ținînd cont mai ales de gradul de perisabilitate și de acțiunea complexă a factorilor ce acționează asupra lor. Răspunsul a fost afirmativ, însoțit de sugestia ca expunerea să fie limitată în timp, luîndu-se totodată măsuri de reducere la minimum a acțiunii factorilor dăunători.

În sensul celor arătate mai sus, trebuie menționat faptul că există o bogată literatură de specialitate, elaborată ea rezultat al cercetărilor efectuate de laboratoare cunoscute în lume prin activitate îndelungată în domeniul care ne interesează. Au fost clarificate aspecte legate de acțiunea factorilor climatici (temperatură și umiditate), a luminii, a impurităților din atmosferă, a substanțelor neadecvate utilizate în procesele de restaurare sau conservare, a influenței agenților biologici, care acționează individual sau în interdependență reciprocă, dar avînd ca rezultat urmări negative asupra obiectului de muzeu. Totodată se dau și remedii (care anga-

jează mijloace bănești destul de mari), mergînd de la amenajări complexe pentru crearea unui mediu ambiant adecvat pînă la intervenții simple.

Trebuie să arătăm că organizarea expoziției de bază a impus cooperarea muzeografului specialist cu factori competenți în rezolvarea problemelor de conservare în scopul protejării patrimoniului expus. La lucrările inițiale de restaurare a obiectelor și-au adus contribuția eficientă și competentă restauratorii din întreaga țară. Ulterior, cînd expoziția muzeului a intrat în circuitul de vizionare publică și s-au organizat noi expoziții, temporare, au apărut probleme de conservare generală, care au fost rezolvate în mod satisfăcător. De asemenea, în expunerea obiectelor de muzeu s-a constatat că există situații care cer noi soluții pentru a preveni orice formă posibilă de deteriorare.

Această problemă a conservării obiectelor în condițiile unei expuneri permanente sau temporare a determinat intervenția tot mai frecventă și eficientă a conservatorului și a restauratorilor. În afară de controlul și îmbunătățirea condițiilor de microclimat și a regimului de lumină, sarcină rezolvată de conservatorul muzeului și de factorii tehnici corespunzători, problema remedierii unor situații de expunere necorespunzătoare a făcut necesară și colaborarea restauratorului. Vom menționa, în continuare, aceste aspecte ale etalării, susceptibile de îmbunătățire, care au fost rezolvate prin colaborarea celor două categorii de specialiști.

Problema intensității luminii în sălile muzeului s-a rezolvat prin înlăturarea surselor prea intensive și cu degajare de căldură. De asemenea chiar dacă unele surse mai puternice funcționează încă, ele sînt așezate la o distanță de cel puțin 5—6 m, iar fasciculul luminos cade oblic pe vitrină. De asemenea, s-a eliminat complet acțiunea directă a luminii solare pe obiectele sensibile.

Avînd în vedere că praful este un agent dăunător deosebit de eficace prin acțiunea abrazivă, prin posibilități de murdărire, de atac chimic sau ca vehiculant al agenților biologici, documentele, litografiile și hărțile au fost așezate sub cristal, luîndu-se măsurile necesare pentru protejarea sigiliilor. O problemă mai dificilă o constituie expunerea pergamentelor, mai ales cînd sînt foarte uscate și împodobite cu miniaturi. Bineînțeles că o expunere sub cristal a unui pergament deja îndoit și rigid, nefiind adecvată datorită uscăciunii, se impune alt mijloc de protecție. În acest sens s-a recurs la protecția cu vâl de mătase a suprafeței (ex. Hrisovul de la Constantin Mavrocordat, sala 31). În ceea ce privește protecția sub cristal a documentelor, s-a recurs la acest mijloc de protecție la majoritatea documentelor de la secția de istorie medie (ex. sălile 29, 30, 31, 32).

De asemenea, cunoscîndu-se faptul că plierea materialelor din hîrtie duce la scăderea rezistenței s-a evitat acest procedeu folosit în faza inițială a organizării expoziției. În acest caz s-a recurs fie la copii tipografice, la copii tip xerox, care evită utilizarea originalului în mod necorespunzător (secțiile de istorie modernă și contemporană).

În legătură cu folosirea în expoziție a documentelor de dată mai recentă (afișe, proclamații, foi volante și chiar manuscrise originale) se impune o selecție mai riguroasă a adezivilor utilizați, deoarece necunoașterea proprietăților lor duce la urmări dăunătoare asupra obiectului.

În organizarea expoziției aniversative 1848, unde o mare cantitate de materiale impunea o etalare pe verticală, s-au folosit benzi adezive de hîrtie, evitîndu-se complet adezivii pe bază de poliacetat de vinii sau benzi transparente tip „scotch“, care pun în pericol rezistența și structura obiectului. De asemenea, la conservarea și înrămarea în carton pînzat a unor litografii s-a evitat utilizarea acestor materiale.

Expunerea cărților, vechi sau noi, trebuie să îndeplinească o serie de condiții, și anume protejarea filelor de orice fel de accidente (șfîșieri, îndoituri, pătarea cu degetele murdare, intervenții directe cu însemnări pe text), dar în același timp se impune și protejarea coperților. O carte expusă pe un suport nepotrivit are drept urmare deteriorarea cotorului și articulațiilor, care fac valoric parte din piesa respectivă. Rezistența acestor piese nu trebuie forțată prin deschiderea în întregime, deoarece articulațiile cedează la tensiuni mari. Citatele importante vor fi puse în evidență prin chenare mobile din hîrtie colorată sau pergament, care să încadreze textul respectiv. Pentru expunerea corectă a cărților s-a recurs în muzeu la suporturi asimetrici, utilizarea clemelor din materiale plastice (pentru ținerea paginilor deschise) — în sălile secției de istorie medie, modernă și la expoziția „Dimitrie Cantemir, 300 ani de la naștere“.

O problemă aparte o constituie prezentarea în expoziție a hărților și a pieselor de grafică. Pe lângă dificultățile deosebite ale conservării materialului suport, a pigmentilor de culoare, trebuie rezolvate într-un mod corespunzător problemele legate de cașerarea acestor materiale.

Cașerarea hărților, gravurilor și a altor piese trebuie să se realizeze astfel încît să se evite contactul direct al cartonului-suport cu orice alt material din hîrtie care ar conține ingrediente de natură să producă așa-numita „migrație acidă“, adică supunerea materialului de bază unei influențe dăunătoare a substanțelor chimice din cartonul sau hîrtia-suport, precum și pătarea piesei respective cu impuritățile din cartonul-suport. În caz contrar, această influență are drept urmare pătarea și slăbirea piesei respective și, implicit, distrugerea ei. În acest caz se indică utilizarea unui carton fabricat din deșeuri textile, deoarece hîrtia sulfat sau pasta mecanică au în compoziția lor substanțe de încliere și alte ingrediente care provoacă tocmai daunele prezentate anterior. De asemenea, între carton și piesa respectivă se așază o hîrtie neacidă, așa-numita hîrtie japoneză.

La cașerarea unei hărți pe pînză se va utiliza ca adeziv o pastă din făină de grîu sau de orez, în care se introduce o substanță fungică.

În ceea ce privește mînuirea materialelor din hîrtie, trebuie să se țină seama de faptul că sînt cele mai fragile și cele mai susceptibile de a fi deteriorate. Se impune ca aceste piese să fie manipulate de oameni competenți și avizați asupra urmărilor dăunătoare ale unei mînuiri greșite. Se va umbla cu cea mai mare precauție, cu mîinile perfect curate, fără degete murdare sau cu urme de adezivi pe ele. Transpirația de pe degete are o compoziție complexă și urmele lăsate sînt aproape imposibil de înlăturat prin mijloace chimice. Foile se prind individual de extremitatea colțurilor superioare, iar hîrtia va atîrna liber fără a se îndoi. Trebuie să se evite complet stivuirea gravurilor, desenelor și a documentelor fără a le separa cu celofan, hîrtie cristal sau hîrtie neacidă. Se impune de asemenea evitarea contactului piesei cu hîrtie de jurnal, cu hîrtie tipărită sau alt material de o calitate inferioară. În ceea ce privește depozitarea, este indicat ca piesele să fie protejate de praf sau de contact cu alte surse de murdărie. În acest sens, menționăm că este valabilă experiența celor ce au recurs la mape sau casete speciale pentru protecția valorilor din această categorie.

O problemă aparte și foarte importantă o constituie regimul de iluminat în sălile în care predomină cantitativ exponatele din hîrtie, pergament și alte materiale de natură organică. De la început trebuie să menționăm că lumina acționează negativ asupra exponatelor. Această influență se manifestă direct, avînd ca urmare fragilizarea și decolorarea hîrtiei, deteriorarea materiilor colorante (pigmenți, cerneluri etc.). În funcție de compoziția ei (hîrtia din deșeuri textile, hîrtie sulfat, hîrtia din

pastă mecanică de lemn) prezintă o rezistență diferită la acțiunea luminii. De asemenea, lumina acționează independent sau în legătură cu alți factori deterioratori, favorizând sau diminuând de exemplu procesele biologice.

Ca recomandări speciale, privind regimul de lumină în expoziție, se indică reducerea intensității la minimum indispensabil, eliminarea radiațiilor mai dăunătoare și în special a celor ultraviolete și invizibile, precum și evitarea completă a radiației directe solare. În ceea ce privește intensitatea luminii asupra categoriilor de materiale de care ne ocupăm (documente manuscrise și tipărite, acuarele, miniaturi etc.) se poate ridica la maximum 50 luși.

În contextul organizării expozițiilor intervin probleme de restaurare care vizează exponatele ce vor fi etalate. Ținând cont de faptul că restaurarea acestor categorii de materiale necesită operații complexe și un timp îndelungat de lucru se impune alegerea lor din timp, prevenind o restaurare în grabă, dăunătoare și posibilă de a fi repetată. Hotărîrea de a restaura un obiect implică și cunoașterea faptului că orice lucrare de acest gen determină și anumite modificări pe care le suferă obiectul și acest fapt trebuie subliniat mai ales în cazul documentelor manuscrise sau tipărite, a cărților și a pieselor de artă grafică. Restaurarea trebuie să asigure obiectului o viață îndelungată, fără a se reveni periodic cu diferite operații, care au, oricît ar fi de bine executate, o influență nedorită. De aceea hotărîrea de a restaura un obiect trebuie matur gîndită, iar lucrarea executată ireproșabil. Această hotărîre trebuie luată numai în cazul cînd obiectul se află într-o fază de deteriorare avansată sau cînd este supus unui proces chimic sau biologic ce trebuie oprit. În această privință cuvîntul hotărîtor îl au rezultatele examenelor fizico-chimice și biologice, precum și aspectul general vizibil al obiectului.

Orice intervenție trebuie să aibă ca scop, în primul rînd, necesitatea asigurării unei vieți îndelungate, iar condiția de bază este păstrarea integrității mesajului transmis de obiect. Acestui imperativ trebuie să-i răspundă consensul unanim al muzeografului, conservatorului și restauratorului atît în privința păstrării, cît și a valorificării obiectului de muzeu.

PROBLÈMES DE LA CONSERVATION DES MANUSCRITS ET DES IMPRIMÉS DANS LE MUSÉE D'HISTOIRE DE LA RÉPUBLIQUE SOCIALISTE DE ROUMANIE

— Résumé —

Les manuscrits et les ouvrages imprimés exigent une attention particulière quant à leur conservation dans un musée.

En tant que matériaux d'origine organique, ils sont soumis à un processus de dégradation ou de „vieillessement“ naturel. Ces transformations dans la forme ou dans la structure de l'objet peuvent être accélérés grâce au milieu ambiant qui favorise les attaques chimiques ou biologiques. De même, les objets peuvent être abîmés à la suite des interventions ou des restaurations inadéquates.

Dans cet ouvrage on présente les principaux mesurs de conservation nécessaires lorsqu'on expose ces objets dans un musée.